

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ ("РОМАНТИЗМ", "АЛЕГОРИЗМ", "МЕТАФОРИЗМ", "СИМВОЛІКА" ТА ІН.) ПРИ АНАЛІЗІ ТВОРЧОСТІ Н. ГОТОРНА

У статті досліджено функціонування літературознавчих термінів ("романтизм", "алегоризм", "метафоризм", "символіка" та ін.) при аналізі творчості Н. Готорна.

Класик американської літератури Натаніель Готорн мав настільки своєрідне світобачення та стиль, що критики твердять про його особливу манеру, вживаючи термін "готоріанство". І не даремно, адже мистецька документалізація світосприйняття письменника, його нахил до моралізаторства, "розкутого образотворення" [1: 303], своєрідний містичний символізм мислення формують неповторне духовне явище і дають підстави говорити про індивідуальний стиль автора.

Н. Готорн жив і творив в добу романтизму, тому творчий шлях письменника стає зрозумілішим, якщо розглядати його крізь призму філософських та соціальних ідей тієї епохи.

На рубежі XVIII-XIX століть в європейському мистецтві, й літературі зокрема, утверджується новий художній метод і творчий напрям – романтизм (від фр. *romantisme*). Сам термін походить від слова "роман", тобто включає в себе особливе значення художньої вигадки, уяви ("як у книзі," а не "як у житті" [2: 60]).

Романтизм був пов'язаний із докорінною зміною всієї системи світоглядних орієнтацій і цінностей. Він виник у той час, коли Європа переживала сильне духовне потрясіння і глибоке розчарування у зв'язку з подіями у Франції. Несприйняття буденності, прагнення відійти від реальної дійсності та наблизити в образах бажану мрію охопило багатьох європейських митців-романтиків.

Подібні настрої зустрічаємо і в американському романтизмі, хронологічні рамки якого дещо відрізняються від романтизму європейського. У літературі США романтичний напрям склався на рубежі другого та третього десятиліття XIX століття і займав панівне становище до закінчення Громадянської війни 1861-1865р.

Якщо поділяти американський романтизм на періоди, то погляди науковців є досить суперечливими. Все ж більшість дослідників розрізняють у романтизмі США два етапи – ранній, до якого відносять передусім творчість Ірвінга і Купера, і зрілий, чи пізній, його репрезентантами виступають Готорн, По і Мелвілл. Безперечно, цей розподіл є досить умовним і служить лише історичним орієнтиром для розуміння загальних настроїв і тенденцій в творчості того чи іншого письменника. Так, для раннього етапу американського романтизму характерним є оптимістичне світобачення, історично обумовлене завоюванням незалежності в добу розбудови держави та відкриттям великих перспектив перед молодою республікою, пошук національних художніх традицій та активна участь митців в соціально-політичному житті країни.

У зрілому американському романтизмі переважають драматичні, навіть трагічні нотки, відчуття недосконалості світу і людини (Н. Готорн), гіркий скепсис і трагічне сприйняття людського існування (Е. По, Г. Мелвілл), що було викликано глибоким незадоволенням нації тогочасним станом розвитку країни (на півдні зберігалось рабство, на заході поряд з героїзмом першопоселенців тривало варварське знищення корінного населення материка – індіанців та хижацьке розграбовування природних багатств).

Саме тут слід шукати корені глибокого розчарування дійсністю митця-романтика Н. Готорна, а звідси притаманні романтизму прагнення письменника до "життя духу" [1: 600], бурхливих почуттів, що долають будь-які перешкоди, їх гіперболізація, незвичайність в обставинах, характері, зовнішності героя. Як правило, його персонажі героїчно змагаються з природними стихіями або жахливими людськими злочинами.

Так, у кращому романі Готорна "Червона літера" ("The Scarlet Letter", 1850) головна героїня Естер Прінн всупереч загальному осуду не озлоблюється, а мужньо долає всі випробування, ніколи не зраджує собі, залишається особистістю, яка до кінця бореться за своє щастя.

Саме романтизм, на думку Н. Готорна, є вищою формою вираження істини буття. Н. Готорн здійснив розподіл великої прози на романтичний (*romance*) та побутовий (*novel*) романи, вказавши на суттєві відмінності між ними у передмові до роману "Дім із сімома фронтонами" (1851): "When a writer calls his work a *romance*, it need hardly be observed that he wishes to claim a certain latitude, both as to its fashion and material, which he would not have felt himself entitled to assume, had he professed to be writing a *novel*. The latter form of composition is presumed to aim at a very minute fidelity, not merely to the possible, but to the probable and ordinary course of man's experience. The former -- while, as a work of art, it must rigidly subject itself to laws, and while it sins unpardonably so far as it may swerve aside from the truth of the human heart -- has fairly a right to present that truth under circumstances, to a great extent, of the writer's own choosing or creation" [3: 9].

За визначенням "Англійського словника літературних термінів", *romance*, починаючи з XIX століття, використовується для окреслення робіт, "that are predominantly exotic or adventurous" [4: 214], як, наприклад, у творах Н. Готорна "Мармуровий фавн" ("The Marble Faun") та "Дім із сімома фронтонами" ("The House of the Seven Gables"). "Romance" зберігає близькість до поезики романтизму, особливо стосовно зображення почуттів і пристрастей. За Британською енциклопедією, основні ознаки *romance* такі: "відсутність центрального сюжету; більше тривалість, ніж розвиток історії, проникнення надприродного, неодмінна любовна афера, зчленування елементів трагедії і фарсу, безліч пригод..." [5: 424]. "In the romances the stress is on the power of love, both legitimate and illegitimate, and on the chivalric virtues – courage, grace, loyalty, and honor – of an idealized court" [4: 214].

Щодо побутового роману (novel), то для нього характерне зображення приватного життя та побуту персонажів. "Novel – картина реального життя, звичаїв і часу, в який твір написано. Novel дає знайомі взаємини, описує предмети, які щоденно проходять повз наші очі..." [6: 6].

Таким чином, якщо novel зобов'язує автора до точної передачі "можливого, ймовірного і звичного людського досвіду", то romance дає можливість письменнику "подати недосяжне як більш тонку, делікатну, напоєну ароматом...страву". Головним у своїй творчості Готорн вважає фантазію, а не копітку і точне зображення буденного життя, тому більшість його творів відносять до жанру "romance".

Хронологічно творчість Готорна чітко поділяється на два періоди. Межа між ними припадає на 1850 рік, і формують її не методологічні зрушення, а скоріше жанрові переваги.

Перший період можна сміливо назвати новелістичним. Історія літератури традиційно називає Готорна, поряд з Ірвінгом і По, родоначальником американської новели. На початку свого виникнення цей жанр не мав чітких структурних принципів. Новела (від лат. novellus – новий) зберігала багато рис традиційного просвітницького есе (франц. essai, букв. – спроба, нарис, начерк), з його довільною композицією, логічністю викладу, образністю, афористичністю, використанням свіжих метафор, нових поетичних образів, роздумами та повчаннями [1: 242]. Вплив *есеїзму* відчутний в творчості всіх ранніх американських новелістів. У Готорна він особливо стійкий. В його творах індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання завжди важливіші за сюжетну лінію, що є характерним для есе. Готорна перш за все цікавили філософські, моральні та естетичні проблеми, тому його справедливо називають "митцем-моралістом" (moral painter).

Таке зацікавлення письменника морально-етичними проблемами, відверта дидактичність його новел, відсутність реалізму в зображенні побутових деталей, правдоподібних подробиць життя робить їх близькими до *легенд і притч*. Літературознавчий словник-довідник Р.Т. Гром'яка називає *притчу* "одним із засобів вираження морально-філософських роздумів письменника, нерідко протилежних до загальноприйнятих, панівних у суспільстві уявлень", що бачимо у багатьох новелах Готорна. Крім того, нерідко автор використовує *принцип параболы* (παράβολη - зіставлення, порівняння, подібність), характерний для притчі, а саме – "немовби віддаляє оповідь від даного часопростору, і, рухаючись по кривій, повертається назад, висвітлюючи явище художнього осмислення у філософсько-естетичному аспекті" [1: 560] ("Сивий заступник", "Ендикотт і червоний хрест", "Маскарад у генерала Гоу"). Таким чином Готорн передає дух історії, її загальну ауру, барви, а не фактологічний бік, котрий його не цікавить.

Деякі новели Готорна нагадують ірвінський *скетч* (від англ. sketch – ескіз, начерк, нарис), оскільки позбавлені чіткої, завершеної фабули, обов'язкової для новели, а також мають документальне та публіцистичне начало, закоріненість у конкретні, хай і показові, факти [7: 97].

Більшості оповідань Готорна притаманні *алегоризм, метафоризм та символіка*, за що деякі літературознавці йому докоряють: "there is a great deal of symbolism; there is, I think, too much. It is overdone at times, and becomes mechanical; it ceases to be impressive, and grazes triviality" [8: 321].

Одним із найяскравіших втілень *алегоризму й символізму* художнього мислення Готорна є його краший роман "Червона літера" ("The Scarlet Letter", 1850). Слід зазначити, що романи Готорна, особливо шедеври початку 50-х років ("Червона літера", "Дім із сімома фронтонами") за багатьма аспектами близькі до його *новел*. Так, однією з найпримітніших особливостей роману є широке охоплення життєвих подій, глибоке розкриття історії формування характерів багатьох персонажів [1: 592]. Натомість, в "Червоній літері" мало персонажів і майже відсутня дія. Головні події, що вирішили долю героїв, виведені за межі оповіді. Герої в його романах майже позбавлені внутрішньої динаміки. Як справедливо зауважив Генрі Джеймс, вони "скоріше фігури, ніж характери, вони всі – більше портрети, ніж особистості." ("They are all figures rather than characters – they are all pictures rather than persons") [8: 143]. Про подібність з новелами свідчить і композиція романів Готорна, оскільки він дотримується головних композиційних канонів новели, а саме переваги сюжетної однолінійності, зведення до мінімуму кількості персонажів, зосередження уваги на змалюванні внутрішнього світу, переживань і настроїв героїв.

Згідно з "Англійським словником літературних термінів", *алегорія* – це не лише літературний метод, але й метод критичного аналізу. Критики інтерпретують твори алегорично в тому випадку, коли вони помічають ясну аналогію між характерами і абстрактними явищами. Цікаво, що для алегоричної інтерпретації роману Готорна "Червона літера" протягом останніх років критики використовують психоаналіз Фрейда [4: 9].

Алегоризм у Готорна є формою повчання. Так, образ Естер Прінн, головної героїні роману, створений на стику двох традицій – алегоричної і біблійної, у системі алегорій є втіленням "любви земної" – звідси вся жіноча чарівність, привабливість, чуттєвість героїні.

Підсумовуючи все сказане, констатуємо, що при аналізі творчості Н.Готорна опорними функціональними термінами виступають романтизм, новела, алегоризм, метафоризм та символіка. Останні свідчать про присутність глибинного, ніби захovanого змісту створених ним образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ "Академія", 1997. – С. 522.
2. Словник літературознавчих термінів / В.І. Кузьменко. – К.: "Український письменник", 1997. – С. 229.
3. Hawthorne N. Preface to "The house of seven gables". – "The literature of the American renaissance", 1969.
4. Literary Terms: A Dictionary. Ed. by K. Beckson, A. Ganz. N.Y., 1983.
5. Encyclopedia Britannica. A new survey of universal knowledge. V.19, 1948.
6. Stubbs, John Caldwell. The pursuit of forms: a study of Hawthorne and the romance. Chicago, 1970.
7. Ткаченко А. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства. – Київ: ВПЦ "Київський університет", 2003. – 448с.

8. James H. The Art of Fiction. N.Y., 1885.

Матеріал надійшов до редакції 16.03.2006 р.

Лавриенко Т.Я. Использование литературоведческих терминов ("романтизм", "аллегоризм", "метафоризм", "символика" и др.) при анализе творчества Н. Готорна

Статья посвящена исследованию функционирования литературоведческих терминов ("романтизм", "аллегоризм", "метафоризм", "символика" и др.) при анализе творчества Н.Готорна

Lavrienko T.Ya. The usage of literary terms ("romanticism", "allegory", "metaphor", "symbolism", etc.) in the analysis of the N. Hawthorne's works.

The article studies the functioning of such literary terms as "romanticism", "allegory", "metaphor", "symbolism", etc. in the analysis of N. Hawthorne's works